

nálom.” A nyolcvanas, kilencvenes években gyakran használták a „post” és „neo” előtagokat pejoratívan a nyugati szakirodalomban is.

- ⁵ Egyetértek Hornyik Sándorral abban, hogy Magyarországon geopolitikai okok miatt tulajdonképpen nem jött létre igazi posztmodern művészet.
- ⁶ Tatai ugyanakkor roppant taktikusan nem bocsátkozik a klasszikus konceptuális művészet tárgyalásába, csak annyiban, amennyiben az saját témája, a kilencvenes évek szempontjából elengedhetetlen. (Nem akarja pótolni azokat a hiányokat, amelyet az előtte járó művészettörténész nemzedékek hagytak maguk mögött.)
- ⁷ A kontextualizálást nem helyettesíti/helyettesítheti a nemzetközi neokonceptuális művészetről szóló rövid és elkülönülő fejezet sem, melyben Tatai egy-egy korszaknyitó és -záró kiállítás koncepcióját, illetve öt-öt művét elemzi röviden.
- ⁸ Pedig a nemzetközi konceptualizmust tárgyaló fejezetben maga is említ olyan alkotásokat, amelyek kínálnák magukat a hazai példákkal való összevetésre.

⁹ Mivel Széchy művei már Amerikában készültek, és kevésbé ismertek, jó lett volna reprodukálni és elemezni őket.

¹⁰ Az őseredeti, amerikai konceptben a német atomfizikus Heisenberg – minden zsenialitása ellenére – eleve persona non grata volt. (A nyugati közegben egyedül Dalí akceptálta, részben provokatív célzattal. Nálunk Erdély Miklós hivatkozott rá folyamatosan, figyelmen kívül hagyva a múlt politikai szempontjait.) A későbbiekben ugyan rehabilitálták, bonyolult tételei nem válhattak az ironikusabb neokonceptuális művészet inspiráló forrásaivá. Várnai is elfogulatlanul és a bizonytalansági elv eredeti jelentését kitágítva értelmezi újra Heisenberg eredetileg részecskefizikára alkalmazott téziséit.

¹¹ In: Széchy Beáta: Köz. Retrospektir kiállítás. Bp. 2003.

¹² Olyannyira nem, hogy „Neoconceptual Art in Hungary” címmel 2001 őszén tartottam előadást, míg Hornyik Sándor hivatkozott tanulmánya a *Művészettörténeti Értesítő* 2002/3–4. számában jelent meg.

DR. KOVÁCH ZOLTÁN: AZ ESZTERGOMI FŐSZÉKESEGYHÁZI KÖNYVTÁR TÖRTÉNETE A 11. SZÁZADTÓL 1820-IG. Kiegészítette, a válogatott bibliográfiát összeállította és közreadja: Szepesi Zsuzsanna. Aula Kiadó Kft. Esztergom–Budapest, 2006. 104 o. képekkel

Kovách Zoltán jelentős eredményekben gazdag tudományos pályát járt be. Legfontosabb munkája, az 1964-ben az ELTE Könyvtártudományi Tanszékén megvédett szakdolgozata már életében „közkezen” forgott, kiadására azonban csak halálának 25. évfordulója adott alkalmat. Kovách Zoltán a dolgozatot egy későbbre tervezett mű alapjának tekintette. A megírt munkán tovább kívánt dolgozni, és a könyvtár történetének harmadik, 1820-tól kezdődő korszakának megírására is gondolt. A gépiratos dolgozat egyik példányát, Szepesi Zsuzsanna forrását, Kovách Zoltán szinte 1981-ben bekövetkezett haláláig folyamatosan gondozta.

Kovách Zoltán disszertációja három nagyobb fejezetből áll. Az első kettő a könyvtár történetét dolgozza fel a 11. századi kezdetektől 1543-ig, illetve 1543-tól 1820-ig. A harmadik fejezet egy annotált jegyzék, mely a könyvtár 45 kéziratát ismerteti a 11. század végétől a 16. század közepéig. A kéziratot egy rövid fejezet vezette be, és a bőséges jegyzetanyag után terjedelmes bibliográfia zárta le. Szepesi Zsuzsanna a gépirat elé egy újabb bevezetést írt, amelyben indokolta a mű kiadását és saját

szerkesztési-kiegészítési szempontjait. Szepesi Kovách Zoltán katalógustételekhez fűzött kéziratos bejegyzéseivel egészítette ki az egyes tételeket, és ezek adataival gyarapította is a kész irodalomjegyzéket, amit az 1981–2006 közötti válogatott bibliográfiával korszerűsített. Végül összeállította Kovách Zoltán nyomtatásban megjelent műveinek 63 tételből álló jegyzékét és 12 színes táblát is mellékelte a kötethez.

Kovách Zoltánt alapvetően a könyvtártörténet és a kéziratok kodikológiai bemutatása foglalkoztatta. Munkájához alap- és forráskutatásokat kellett végeznie, mert a részletkérdésekkel foglalkozó tanulmányokon kívül kevés könyvtártörténeti publikáció, illetve kézirat-katalógus segítette őt. Ocsovszky Ferenc, Lepod Antal, Knauz Nándor és Radó Polikárp alapművei mellett azonban Magyarországon ma is kivételként, az esztergomi műemléki topográfia keretében rendelkezésre állt az illuminált kéziratok katalógusa. (Berkovits Ilona: Főszékesegyházi Könyvtár. A kódexfestészet emlékei a Főszékesegyházi Könyvtárban. In: Magyarország műemléki topográfiája. Szerkesztette Gerevich Tibor. I. kötet. Esztergom műemlékei 1. rész. Múzeumok, kincstár, könyvtár. Összeállította Genthon István. Budapest, 1948. 291–371.)

Az esztergomi Főszékesegyházi Könyvtár történetének bemutatását az érsekség sorsa, az emlékek és források mennyisége, illetve felkutathatósága határozta meg. Ebből következik, hogy a korábbi periódus képe szegényesebb a későbbinél. Néhány tanulságos és a tanulmányíró szempontjait, sokoldalúságát bizonyító bekezdése azonban kiemelését érdemel. A könyvtár *Tractatus in Cantica Cantorum*ának (MSS III. 184, 15. o.) második tartalmi egysége egy krónika. Ennek lehetséges keletkezési helyeként az irodalomban többször felmerült Esztergom is, Szerző az objektív tudományosságot a helyi érdek fölé helyezve annak a „szerény vélemény”-ének ad hangot, hogy azt tartalma inkább Székesfehérvárhoz, mint Esztergomhoz köti. A káptalan 1397-ben készült és 15. század végi átiratban fennmaradt vizitációjával több okból és helyen foglalkozik Kovách. Egy alkalommal (20–21. o.) azonban erre, az egy esztergomi ereklyéről is tájékoztató dokumentumra támaszkodva, kitérő exkurzust szentel a hazai liturgia-kutatást régóta foglalkoztató „*adventus sanguinis Christi*” Magyarországon augusztus 8-i ünnepének. „Szerény vélemény”-t nyilvánít Szerző akkor is, amikor az ún. *lövöldi corvina* (Inc. saec. XV. I. 1. 23–24. o.) kérdését boncolgatja. A hazai könyvkutatásban elsőként fontolja meg Koroknay Évának 1964-ben még igen friss megállapítását (Esztergom Évlapjai – *Annales Strigoniensis* I. 1960. 25–32.), miszerint Rainerius de Pisis *Pantheologiae*-ja (CIH 2897) kiemelendő a corvinák sorából, egyben a budai udvari könyvfestő műhely emlékei közül is. A káptalani könyvtár története második periódusának feldolgozását az egyes gyűjtemények, kódexek történetének láncolata alkotja. A kötet rész jelentős eredményei közül e recenzió mindössze néhányra térhet ki. Kovách könyvtári búvárkódásai során ismerte fel egy Esztergomi Missaléban (Inc. saec. XV. I. 138, RMK III. 11. CIH 2312) Kutassy János (1597-től esztergomi főegyházmegyei kormányzó) harmadik Esztergomban őrzött kötetét (33. o.). Mucsi András felfedezését örökítette meg Kovách Zoltán, amikor jelezte, hogy Pataky Dénesnek a *Magyar rézmetszés története* c., 1951-ben megjelent munkájában ismertetett, a Szelephényi György által Pázmány Péterről készített, és Pázmány Prédikációiban közölt arcképének egyetlen, Bibliotheca-beli példányában fennmaradt (Pozsony, 1636. Inc. Hung. I. 8., RMK I. 663, 35. o. és 191. jegyzet) metszeten kívül még egy esztergomi darab is létezik. A káptalani könyvtár első, Szelephényi György érsek által készített (1674-ben és 1676-ban) katalógusait viszont Kovách Zoltán találta meg és ismertette szakdolgozatában elsőként.

Az annotált jegyzék a kézirat-katalógusok szokásos adatait tartalmazza. Talán a kötetek terjedelmét jelző oldalszámok és a kötések jellemzése hiányolható belőle. E szövegrész szövege mellé Kovách Zoltán számos, magán használatra szánt kiegészítést, főleg bibliográfiai jellegű pótlást fűzött. A sokszor rövidített bejegyzések megfejtése és ezek figyelembevételével az Irodalomjegyzék összeállítása komoly feladat elé állította a kézirat gondozóját. Szepesi Zsuzsanna a szöveget és a bibliográfiát tiszteletben tartotta, a mű korszerűsítését az általa készített Válogatott bibliográfiára bízta. Mivel e munkához a kodikológia különböző területein működő kollégái kontrollját is kérte, a könyvfestészeti irodalom bizonyos hiányosságai éppen recenzenst terhelik. Egyfelől hiányolható az újabb irodalomból a Csapodi Csaba–Csapodiné Gárdonyi Klára által közreadott Bibliotheca Corviniana utolsó, 1990-es kiadása. Ez a mű az ún. lövöldi corvinával kapcsolatban (61. sz.) részben helyes útra lép, amikor visszatér a nürnbergi készítés lehetőségére az incipit-iniciálét tárgyalva, ám visszalép, amikor a címert érintve figyelmen kívül hagyja a címer és a kötés 1488 körüli lövöldi készítését sugalló, Koroknay által megfogalmazott és Kováchnál is olvasható véleményt. A kötés lövöldi készítését Koroknay egy összefüggő és lokalizálható kötéscsoport alapján bizonyítja. A címerről jelenleg csak az biztos, hogy nem tartozik az „A” típusba. Leginkább a vatikáni Missaléban (Cod. Urb. Lat. 110, uo. 149. sz.) megfestett „C” típusba sorolthoz hasonlít, ennek ellenére a korona formája és motívumai, valamint a címertartó angyalok megfestése alapján a corvinák heraldikus elemei között társtalan. Másfelől az Ulásló-Graduale cseh művészettörténeti irodalom felőli megközelítése hiányzik a bibliográfiából, nevezetesen Josef Krása České iluminované rukopisy, 13.–16. století. Praha, 1990. (369. o.) posztumusz kötete.

Szepesi Zsuzsanna e könyv közreadásával nem kis emberi-szakmai feladatot teljesített, amikor a kézirat kiadásra való előkészítése mellett a nyomdai költségeket is vállalta.

Wehli Tünde

MAGYAR VONATKOZÁSÚ DÍSZÍTETT KÉZIRATOK AZ ÖSTERREICHISCHE NATIONALBIBLIOTHEK KATALÓGUSAIBAN

Az Österreichische Nationalbibliothek (Bécs) díszített kézíratainak és inkunábulumainak katalogizálása nem újkeletű vállalkozás. A sorozat első kötetei a „Beschreibendes Verzeichnis der illuminierten Handschriften in Österreich” keretein belül Hermann Julius Hermann és Julius Schlosser kiadásában 1923–1938 között jelentek meg. Akkor nem kevesebb, mint hét katalógus, összesen 15 kötet készült el. Ezek egyrészt a bizánci kultúrkörbe sorolható kéziratokat (köztük olyan, nemcsak a könyvművészet történetét tekintve kiemelkedő jelentőségű alkotásokat, mint a Wiener Dioskurides vagy a Wiener Genesis), másrészt számos nyugati kódexet dolgoztak fel és tettek hozzáférhetővé: a koraközépkor és a romanika emlékeit, a 13–14. századi angol és francia, a 15. századi francia és ibériai, valamint a 13–16. századi itáliai könyvfestészet alkotásait.¹ Ez az önmagában véve ugyan impozáns anyag közel sem merítette ki az Österreichische Nationalbibliothek díszített kézíratainak és ősnymtatványainak állományát, melynek a legszükségesebb adatokra szorítkozó, de a mai napig nélkülözhetetlen inventarizálására 1957–1959-ben Franz Unterkircher kerített sort.² Az illu-